

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบัน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้สร้างรายได้จำนวนมากให้กับประเทศ ส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ รวมทั้งสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองของประเทศ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงได้กลายมาเป็นกลยุทธ์ประการหนึ่งของประเทศที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในระดับหนึ่ง แต่ในทางตรงข้าม การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวลดถอยลงเช่นกัน

การจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบันมักประสบกับปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ ทั้งนี้เนื่องจากแนวคิดและอุดมการณ์ของการพัฒนาประเทศยังยึดติดอยู่กับอุตสาหกรรมนิคมที่แสวงหาผลประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจ จึงมีผลให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรุนแรง ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจมาเป็นการรักษาทุนธรรมชาติให้คงอยู่หรือมีมากกว่าเดิม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2537)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) จึงเป็นแนวทางเลือกหนึ่งที่ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเพื่อฟื้นฟูสภาพทรัพยากรที่เสื่อมโทรม และป้องกันมิให้แหล่งทรัพยากรใหม่ ๆ ต้องถูกทำลายไปอันจะทำให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และส่งผลดีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ประกอบการที่ถูกนำมาเป็นกลยุทธ์ ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ในการช่วยรักษาทรัพยากรแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวที่จะได้พักผ่อน สัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ได้รับความรู้จากแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ โดยเฉพาะนักเรียน นักศึกษา ที่สามารถใช้แหล่งท่องเที่ยวเป็นสถานที่ศึกษา หาความรู้นอกตำราได้เป็นอย่างดี การได้รับรู้ สัมผัสธรรมชาติอย่างแท้จริง จะทำให้เกิดความรักความหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรมเพื่อช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรให้คงอยู่ ความร่วมมือ ร่วมใจอย่างจริงจังของภาครัฐ และเอกชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม จะทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ยั่งยืนต่อไป (บุษกร ภวจินดา, 2538)

ดังนั้นแนวความคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เข้ามามีบทบาท เนื่องจากเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีกระบวนการจัดการอย่างมีคุณภาพและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เป็นผลนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงเป็นแรงผลักดันทำให้กระแสความต้องการในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นที่นิยมสูงในระดับประเทศและระดับโลก ประกอบกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่มุ่งให้ความสำคัญกับการใช้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในมิติมิใช่เพียงเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจด้านเดียวแต่ยังมุ่งเน้นเพื่อพัฒนาสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเพิ่มมากขึ้นด้วย ทั้งนี้เพื่อสนองวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ คือ “เศรษฐกิจดี สังคมไม่มีปัญหา การพัฒนายั่งยืน” ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย รวมทั้งยังได้รับการตอบสนองอย่างดีทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน (สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์, 2542) ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ ฉบับปัจจุบัน คือ ฉบับที่ 9 (2545-2549) มีความต่อเนื่องในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เพื่อเพิ่มการจ้างงานและกระจายรายได้สู่ชุมชน สนับสนุนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับศักยภาพเชิงวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่อจากแผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมา

สำหรับหน่วยงานของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย นอกเหนือจากเป้าหมายเชิงพาณิชย์ในการทำรายได้และกำไรจากธุรกิจ การสร้างความสามารถในการแข่งขันในระดับสากล และมีการบริหารจัดการ การกำกับดูแลที่ดีเป็นที่ยอมรับของสาธารณชนดังกล่าว ปตท.ยังคงมุ่งมั่นดูแลและถือกุศลสังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องจริงจัง ดังจรรยาบรรณว่าด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ทั้งยังตระหนักและห่วงใยถึง ความปลอดภัยของสังคม สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต ประชาชน รวมทั้งให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อประโยชน์ต่อชนรุ่นหลัง ตลอดจนส่งเสริมการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรของชาติให้เกิดประโยชน์แก่อนุชนรุ่นหลัง ปตท. จึงได้จัดทำสวนสมุนไพรขึ้นเป็นแห่งแรกของประเทศไทย เมื่อปี 2527-2528 ณ บริเวณศูนย์บำรุงรักษาและบ้านพักพนักงาน ตำบลมาบข่า อ.กิ่งกมพัฒนา จ.หวัดระยอง บนเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ โดยรวบรวมสมุนไพรพันธุ์ต่างๆ ที่แพทย์แผนโบราณเคยใช้ได้ผล มาปลูกไว้ให้ได้มากที่สุด และได้โน้มเกล้าฯ ถวายสวนสมุนไพรแห่งนี้แด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อทรงใช้ประโยชน์ตามพระราชอัธยาศัย พร้อมทั้งได้รับ พระมหากรุณาธิคุณพระราชทานนามว่า “สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี”

จวบจนวารดิถีอันเป็นสิริมงคล เพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา เมื่อปี 2548 ปตท. ได้ดำเนินการพัฒนาสวนสมุนไพรรักษาโรค ปรับปรุงอาคารเฉลิมพระเกียรติ ปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบสวน ให้เป็นแหล่งภูมิปัญญาอันเนกประสงค์ที่สร้างความร่วมมือกันของหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานวิชาการ หน่วยงานวิจัย หน่วยงานเอกชน และชุมชนรอบข้างสามารถใช้ประโยชน์จากสวนแห่งนี้ได้อย่างมีความสุขและสะดวกสบาย เพิ่มคุณค่าในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จะสร้างเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ชุมชน สังคมไทย บนวัตถุประสงค์สำคัญ หลัก ๆ 4 ประการ คือ 1) เป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้สวนไพรรักษาโรค ภูมิปัญญาไทย 2) เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 3) เป็นสื่อกลางในการร่วมส่งเสริมให้ประชาชน และเยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของสวนไพรรักษาโรคไทย และมีส่วนร่วมในการสืบสานสวนไพรรักษาโรคไทย อันเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของไทยอย่างยั่งยืนสืบไป 4) เป็นสวนสาธารณะสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน

ผู้ศึกษาเห็นว่าภายในสวนสมุนไพรรักษาโรค สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นั้น มีองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีศักยภาพในการที่จะพัฒนา จัดการรูปแบบการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อนักท่องเที่ยวได้ อีกทั้งพื้นที่ของสวนสมุนไพรรักษาโรค สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ยังมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้นได้ ดังนั้นผู้ศึกษาสนใจทำการศึกษาถึงการจัดการท่องเที่ยว ปัญหา และอุปสรรคในสวนสมุนไพรรักษาโรค สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ว่ามีการจัดการอย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคใดเกิดขึ้นบ้าง รวมไปถึงการศึกษาศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อศึกษาและประเมินผลการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรรักษาโรค สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาการจัดการท่องเที่ยว ปัญหา และอุปสรรคในสวนสมุนไพรรักษาโรค สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
2. ศึกษาศักยภาพ ปัญหา และอุปสรรคในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรรักษาโรค สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
3. เพื่อศึกษาและประเมินผลการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรรักษาโรค สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตำบลมาบตาพุด
กิ่งอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อวางแผนการจัดการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศในสวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยกำหนดประเด็น
เนื้อหาที่ทำการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ศึกษาการจัดการท่องเที่ยว ปัญหา และอุปสรรคในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดองค์ประกอบหลัก
ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้ องค์ประกอบด้านพื้นที่, องค์ประกอบด้านการจัดการ,
องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ, องค์ประกอบด้านองค์กร และพิจารณาตาม
หลักแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product), ราคา (Price),
ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place), การส่งเสริมการตลาด (Promotion)

2. ศึกษาศักยภาพในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยทำการศึกษาถึงจุดอ่อน - จุดแข็ง - ศักยภาพ
และ โอกาส ขององค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่จะทำให้สวนสมุนไพร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น
โดยพิจารณาตามองค์ประกอบหลักของการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1) ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพทางด้านพื้นที่

- ที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว
- ขนาดของแหล่งท่องเที่ยว
- การคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
- เอกลักษณ์เฉพาะของแหล่งท่องเที่ยว

2) ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพทางด้านการจัดการ

- การจัดการขยะมูลฝอย
- การจัดการคุณภาพน้ำ
- การจัดการคุณภาพอากาศ
- การจัดการคุณภาพเสียง
- การจัดการดูแลพรรณพืช
- ประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรและพลังงาน
- การจัดตั้งอำนาจความสะดวก
- การให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน

3) ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ

- การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว
- วิธีการเผยแพร่เนื้อหาและการใช้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้
- ผลประโยชน์และความคุ้มค่าในการเรียนรู้
- การปรับปรุงปัจจัยและกระบวนการให้มีความรู้อย่างต่อเนื่อง

4) ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพทางด้านองค์กร

- ผลประโยชน์ต่อชุมชน
- การมีส่วนร่วมของชุมชน

3. เพื่อศึกษาและประเมินผลการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในสวนสมุนไพรมณีพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

- การดำเนินการจัดการ ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่
- การดำเนินการจัดการ ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการจัดการ
- การดำเนินการจัดการ ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านกิจกรรมและกระบวนการ
- การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านองค์กร

ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อวางแผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยคัดเลือกประชากรที่ทำการศึกษา เฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. เจ้าหน้าที่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลสวนสมุนไพรฯ ประกอบด้วย หัวหน้าฝ่ายดูแลการจัดการสวนสมุนไพรฯ หัวหน้าฝ่ายดูแลสวนสมุนไพรฯ ผู้ช่วยดูแลสวนสมุนไพรฯ เจ้าหน้าที่ระดับสูงที่ดูแลสวนสมุนไพรฯ จำนวน 5 คน
2. เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ และตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรฯ
3. นักท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำหรือดำเนินงานใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวครอบคลุมไปถึงการอำนวยความสะดวก การบริหารงาน การจัดการ การควบคุมกำกับดูแล การดำเนินงาน การประสานงาน การอนุรักษ์ การบำรุงรักษา ปัญหาอุปสรรค การป้องกัน และการพัฒนา

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มีการศึกษา เรียนรู้ และมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด โดยมีการประสานความรู้ ความเข้าใจ ในแนวทางการจัดการร่วมกันกับทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สร้างความยั่งยืนให้กับแหล่งท่องเที่ยว และสร้างจิตสำนึกให้กับทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศให้มีความยั่งยืนต่อไป

หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การวางแผนจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว โดยให้มีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และดำเนินงานตามองค์ประกอบของหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่, ด้านการจัดการ, ด้านกิจกรรม และกระบวนการ, ด้านองค์กร

แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนากองท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้เป็นไปตามองค์ประกอบของหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 4 ด้านให้มากที่สุด คือแนวทางการจัดการ ส่งเสริมและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่, การจัดการ, กิจกรรม และกระบวนการ, องค์กร

ศักยภาพในการส่งเสริมและพัฒนา กองท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หมายถึง ความสามารถในการส่งเสริม และพัฒนากองท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร ให้เป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น อันได้แก่ องค์ประกอบทางด้านพื้นที่, องค์ประกอบทางการจัดการ, องค์ประกอบทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ, องค์ประกอบทางด้านองค์กร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved